

Inhoud rapportage

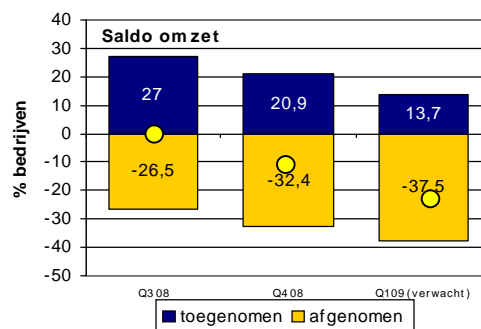
COEN in het kort	2
Economisch klimaat	3
Omzet	4
Export	5
Personeelssterkte	6
Investerings	7
Winstgevendheid	8

De Conjunctuurenquête

Toelichting

De indicatoren in de Conjunctuurenquête Nederland (COEN) werken met de saldi van het percentage positieve antwoorden minus het percentage negatieve antwoorden. Zo rapporteerde in het derde kwartaal van 2008 27% van de geënquêteerden een stijging van de omzet en 26,5% een daling van de omzet. Per saldo zag (27%-26,5%=) 0,5% de omzet in het derde kwartaal van 2008 dus stijgen. In het vierde kwartaal van 2008 zag 20,9% de omzet stijgen en 32,4% de omzet dalen: per saldo rapporteerde dus 11,5% een daling van de omzet. In het eerste kwartaal van 2009 verwacht 13,7% van de geënquêteerden een omzetsijting en 37,5% een omzetsdaling. Per saldo verwachten 23,8% van de ondernemers in het eerste kwartaal van 2009 dus een omzetsdaling.

COEN in het kort

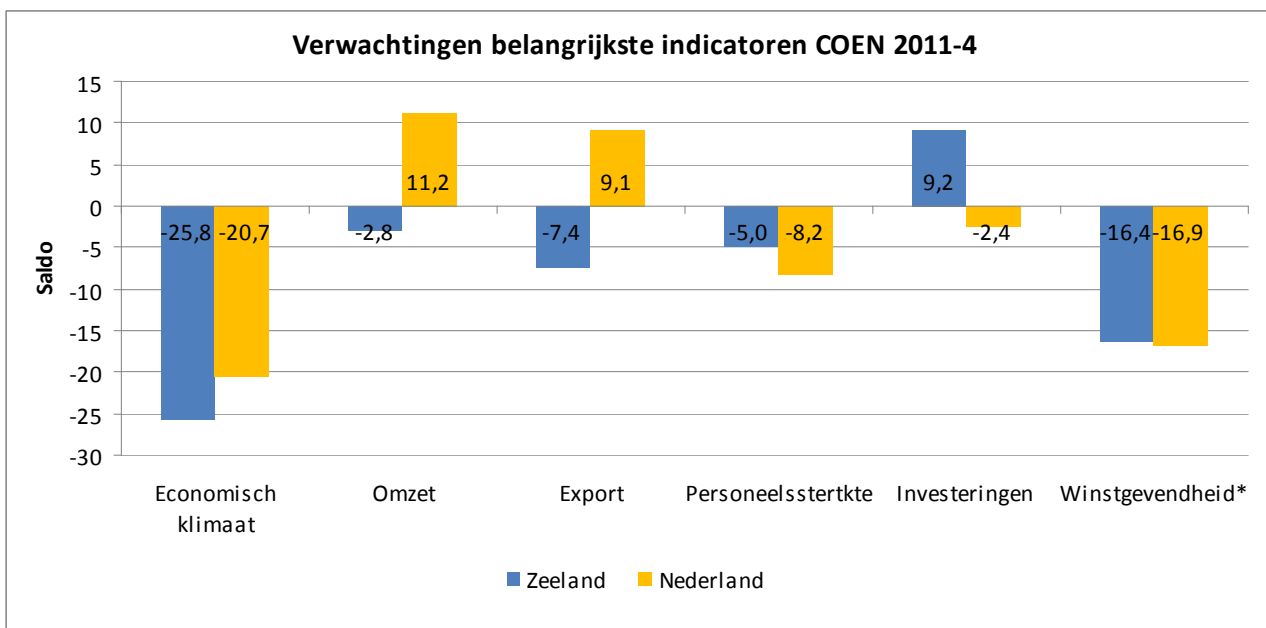
Economisch klimaat en winstgevendheid verslechteren in Zeeland

In het derde kwartaal van dit jaar heeft een omslag plaatsgevonden in hoe ondernemers het economisch klimaat ervaren. Zo heeft in Zeeland 31% van de ondernemers het economisch klimaat zien verslechteren, tegenover 4% die een verbetering ziet. Deze percentages zijn vergelijkbaar met het landelijke beeld. Ook de verwachtingen voor het vierde kwartaal zijn per saldo negatief. Ook de winstgevendheid laat in Zeeland een negatief beeld zien. Er zijn meer dan twee keer zoveel ondernemers die de winstgevendheid zagen afnemen, als ondernemers die de winstgevendheid hebben zien toenemen. Deze resultaten van de Conjunctuurenquête Nederland (COEN) laten zien dat de aanhoudende onrust op de financiële markten, die nu ook naar de reële economie overslaat, de ondernemers bezig houdt.

Ook de omzet valt tegen. Hoewel er vorig kwartaal al redelijk wat Zeeuwse ondernemers een omzetsdaling verwachtten in het derde kwartaal, blijkt dit aantal achteraf hoger dan verwacht. Landelijk is dit beeld nog ongunstiger. Opvallend is dat in Zeeland de verwachtingen voor het vierde kwartaal nog negatiever uitvallen, waar landelijk een stijgende lijn zichtbaar is. Hier kan sprake zijn van een seizoenseffect. Voor veel sectoren, met name detailhandel, is het vierde kwartaal traditioneel beter dan het derde. Voor de industrie geldt dit echter niet. Deze sector weegt voor Zeeland sterk mee en heeft een negatieve invloed op de omzetontwikkeling in dit kwartaal.

Als het om de export gaat zijn in het derde kwartaal zowel in Nederland als geheel als in de provincie Zeeland, ondernemers met een dalende export net iets talrijker dan ondernemers waarbij de export is gestegen. Wat betreft de verwachtingen voor het vierde kwartaal hebben in Zeeland de pessimisten opnieuw de overhand. Landelijk zijn de ondernemers iets positiever.

De verwachtingen voor de personeelssterkte, die voorheen ondanks de teleurstellende realisaties overwegend positief bleven, zijn voor het vierde kwartaal zowel voor de provincie Zeeland als Nederland als geheel omgeslagen. Vooral de bouw ziet de personeelsontwikkelingen somber in. Wat betreft de investeringen zijn de Zeeuwse ondernemers in het vierde kwartaal overwegend positief, waar landelijk een negatief beeld overheerst. Voor volgend jaar zijn de verwachtingen weinig rooskleurig: 23% van de Zeeuwse ondernemers verwacht een daling van de investeringen, 16% rekt op een stijging.

* De winstgevendheid wordt enkel uitgevraagd voor het afgelopen kwartaal, in dit geval het derde kwartaal van 2011

Economisch klimaat

Economisch klimaat fors verslechterd in het derde kwartaal

Hoewel het economisch klimaat in de afgelopen kwartalen een redelijk stabiel beeld liet zien, is in het derde kwartaal van dit jaar de stemming omgeslagen. Zowel terugkijkend naar het derde kwartaal als vooruitkijkend naar het vierde kwartaal, is sprake van een duidelijk negatief sentiment. Daarbij zijn de ervaringen van het derde kwartaal in de provincie Zeeland vergelijkbaar met de landelijke cijfers. Dit laat zien dat de ondernemers gevoelig zijn voor de negatieve berichtgeving omtrent de schulden crisis en de verslechterende reële economie.

Beoordeling economisch klimaat

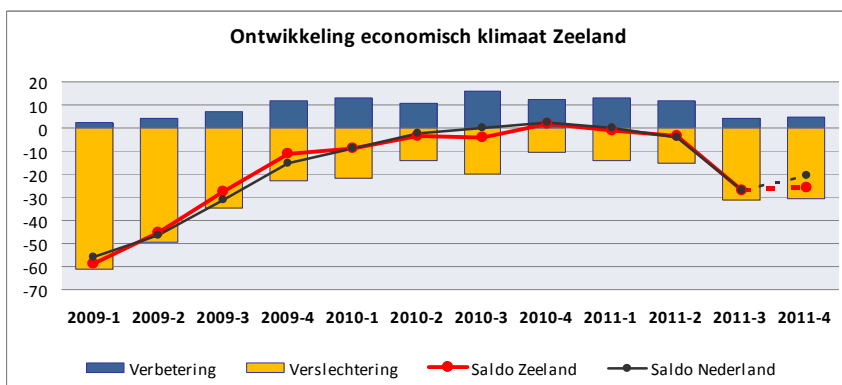
Vierde kwartaal 2009:

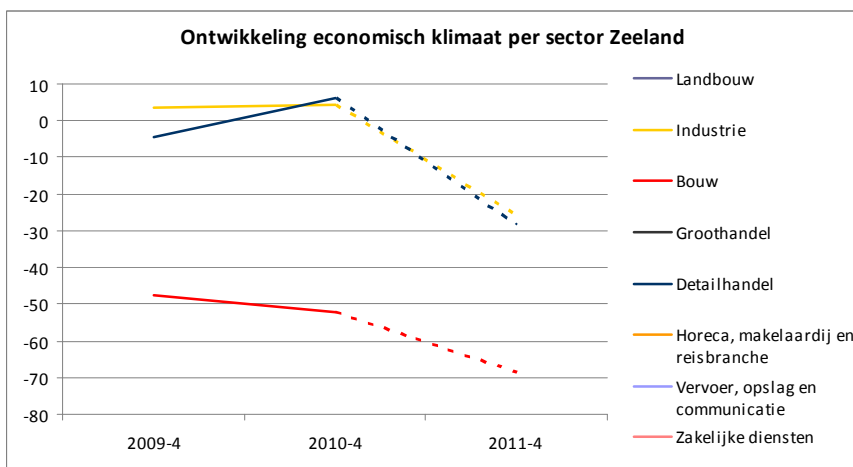
Vierde kwartaal 2010:

Vierde kwartaal 2011 (verwachting):

Hoewel de afgelopen kwartalen het beeld van het economisch klimaat al vaker overwegend negatief was, is dit in het derde kwartaal van dit jaar nog extremer geworden. In de provincie Zeeland heeft 31% van de ondernemers het economisch klimaat zien verslechteren, in Nederland als geheel was dit 33%. Ook bij de verwachtingen voor het vierde kwartaal is het negatieve sentiment duidelijk. Deze resultaten laten zien dat de voortdurende onrust op de financiële markten de ondernemers niet onberoerd laat. Vooral nu ook de reële economie wordt geraakt, in de vorm van de stijgende werkloosheid, dalend consumentenvertrouwen en dalende economische groei, zien ondernemers reden tot zorg.

De gegevens voor de landbouw, groothandel, horeca, makelaardij en reisbranche, vervoer, opslag en communicatie en zakelijke diensten ontbreken (gedeeltelijk) door te weinig respondenten.

Als naar ontwikkelingen binnen de verschillende sectoren wordt gekeken, wordt duidelijk dat overal overwegend sprake is van negatieve verwachtingen. De bouw springt er echter uit: maar liefst 70% van de ondernemers in de bouw in Zeeland verwacht dat het economisch klimaat verder zal verslechteren in het vierde kwartaal van 2011.

Omzet

Omzet in het derde kwartaal negatiever dan verwacht

Hoewel er vorig kwartaal al redelijk wat ondernemers de verwachting hadden dat hun omzet zou dalen in het derde kwartaal, blijkt dit aantal nog hoger uit te vallen dan verwacht. Toch valt de balans in Zeeland beter uit dan gemiddeld in Nederland. Vooruitkijkend naar het vierde kwartaal van dit jaar zien we landelijk een stijging van de omzetten, in Zeeland daalt deze licht. Voor volgend jaar zijn de verwachtingen weer iets gunstiger.

Beoordeling omzet

Vierde kwartaal 2009:

Vierde kwartaal 2010:

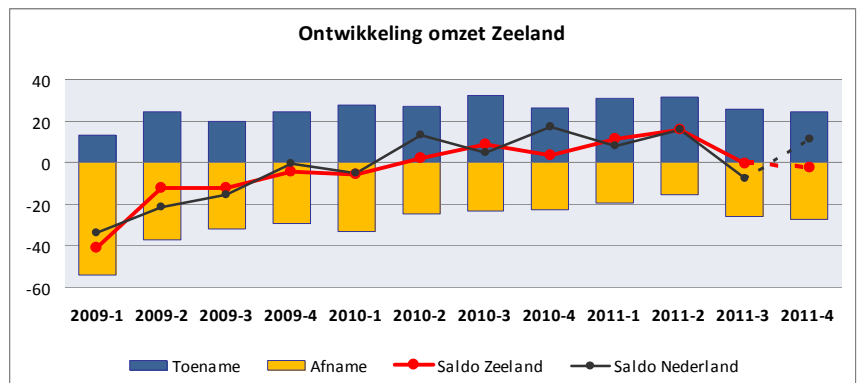

Vierde kwartaal 2011 (verwachting):

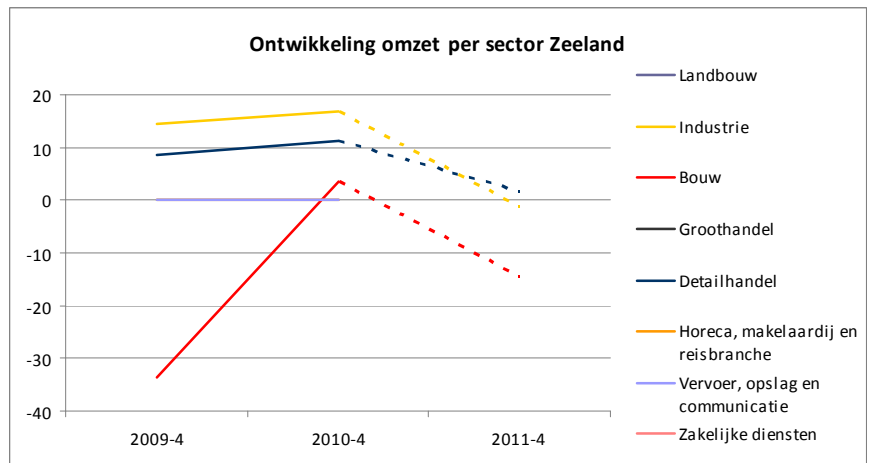

saldoresultaten

25 of hoger
10 t/m 25
0 t/m 10
-10 t/m 0
-25 t/m -10
lager dan -25

In Zeeland is bij 26% van de ondernemers de omzet in het derde kwartaal gedaald, tegen 25% met een toename. Zeeland laat een gunstiger beeld zien dan landelijk (22% toename, 29% krimp). De verwachtingen voor het vierde kwartaal zijn voor Zeeland vergelijkbaar; 25% 'groeiers', 27% 'dalers'. Dit is aanzienlijk slechter dan landelijk. De verklaring hiervoor ligt in een seizoenseffect. Waar landelijk een piek in het vierde kwartaal ligt, ligt dit in Zeeland grotendeels in het derde kwartaal (zomerseizoen).

De gegevens voor landbouw, groothandel, horeca, makelaardij en reisbranche, vervoer, opslag en communicatie en zakelijke diensten ontbreken door te weinig respondenten.

De verschillende sectoren in Zeeland laten ten opzichte van het laatste kwartaal van vorig jaar een verslechtering zien. Vooral de bouwsector is weggezakt, maar ook de industrie en de detailhandel staat er nu minder goed voor. Toch zijn de verwachtingen voor volgend jaar niet heel slecht. Vooral de Zeeuwse industrie verwacht een verdere groei. Ook sectoren als vervoer, horeca en zakelijke diensten rekenen op omzetgroei. De bouw is wel pessimistisch voor 2012.

Export

Export blijven schommelen in provincie Zeeland

De gerealiseerde (omzet uit) export in Zeeland ligt hoger dan de realisaties in Nederland als geheel. Waar landelijk iets meer ondernemers zijn met een dalende export, hebben in Zeeland de groeibedrijven de overhand. Wat betreft de verwachtingen voor het vierde kwartaal is het beeld omgedraaid. Zeeland verwacht negatieve cijfers, landelijk is er weer sprake van een positief saldo.

Beoordeling export

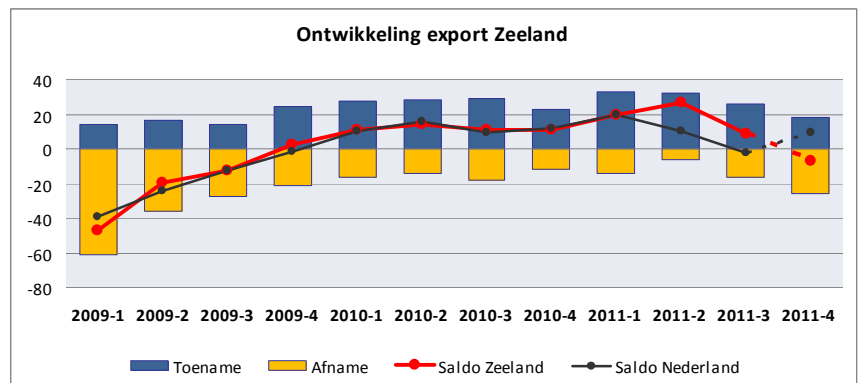
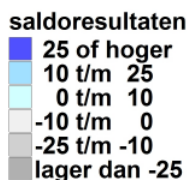
Vierde kwartaal 2009:

Vierde kwartaal 2010:

Vierde kwartaal 2011 (verwachting):

In het derde kwartaal heeft bijna 26% van de Zeeuwse ondernemers de export zien toenemen, tegenover 17% met een daling. Landelijk heeft slechts 19% een exportgroei gerealiseerd en 22% een daling. De verwachtingen voor het vierde kwartaal zijn zoals gezegd minder gunstig; 26% verwacht een exportdaling en 18% rekt op groei. Landelijk nemen de groeibedrijven duidelijk de overhand.

De gegevens voor de landbouw, groothandel, vervoer, opslag en communicatie en zakelijke diensten ontbreken (gedeeltelijk) door te weinig respondenten.

De industrie is veruit de grootste exporteur in Zeeland. Deze sector heeft dan ook veel impact op de totale exportcijfers. De industrie is in het vierde kwartaal opvallend somber gestemd. Een verklaring is op basis van de beschikbare cijfers niet te geven. Voor volgend jaar is het beeld weer iets gunstiger. Dan gaat 28% van de industriële bedrijven uit van een hogere export, 9% verwacht een daling.

Personeelssterkte

Ondernemers in Zeeland blijven worstelen met personeelssterkte

In Zeeland zagen in het derde kwartaal iets meer ondernemers hun personeelsbestand toenemen dan afnemen. Landelijk was er per saldo sprake van een krimp. De verwachtingen zijn voor het vierde kwartaal zowel voor Zeeland als geheel Nederland omgeslagen in negatieve zin. Vooral de bouw ziet de personeelsontwikkelingen somber in. Ook voor volgend jaar wordt een krimp van de werkgelegenheid voorzien. Een verder oplopende werkloosheid is het gevolg.

Beoordeling personeelssterkte

Vierde kwartaal 2009:

Vier

de kwartaal 2010:

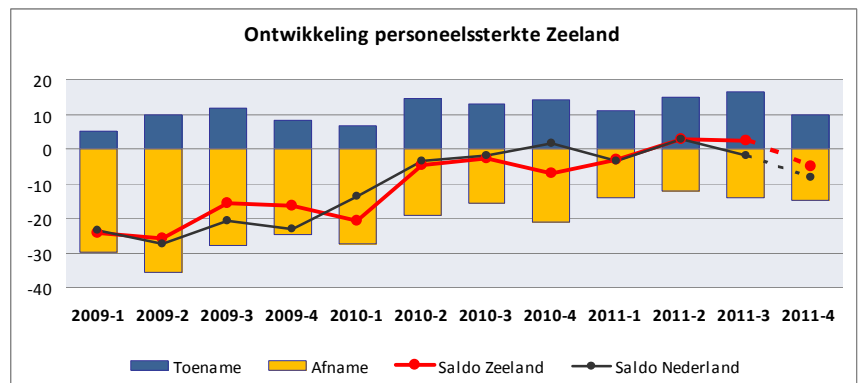

Vierde kwartaal 2011 (verwachting):

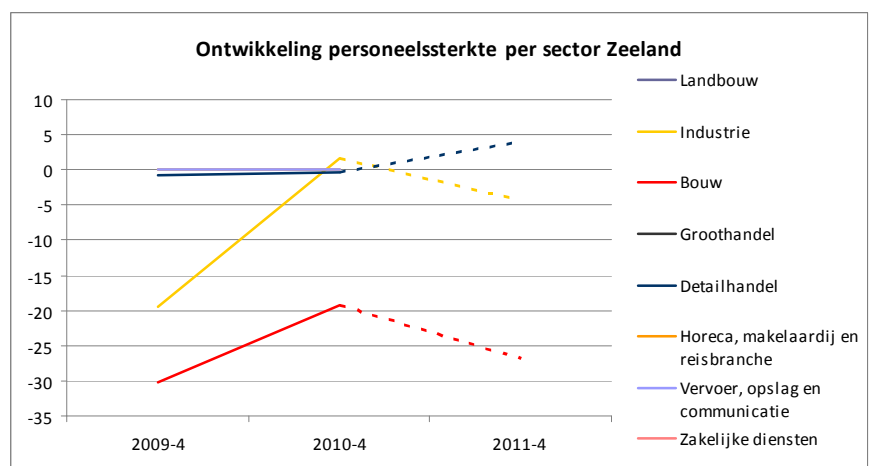

saldoresultaten

25 of hoger
10 t/m 25
0 t/m 10
-10 t/m 0
-25 t/m -10
lager dan -25

In Zeeland nam de werkgelegenheid in het derde kwartaal bij 17% van de bedrijven toe, 14% meldt een daling. Landelijk nemen de krimpbedrijven de bovenhand. Een verklaring kan liggen in het feit dat het toeristische seizoen in Zeeland voor veel extra werkgelegenheid zorgt. De verwachtingen voor het vierde kwartaal zijn minder rooskleurig. Zo'n 15% verwacht een daling en nog maar 10% een stijging. Landelijk is het saldo nog ongunstiger. Ook voor 2012 wordt een negatief groeisaldo voorspeld.

De gegevens voor de landbouw, groothandel, horeca, makelaardij en reisbranche, vervoer, opslag en communicatie en zakelijke diensten ontbreken (gedeeltelijk) door te weinig respondenten.

Vooral de werkgelegenheidsontwikkeling in de bouwsector baart zorgen. Voor 2012 verwacht zo'n 40% van de bedrijven een daling van de personeelssterkte. Verontrustend is vooral de dalende trend in de industrie. Aangezien het in Zeeland om relatief grote werkgevers gaat, kan de impact groot zijn.

Investerings

Investerings in Zeeland gunstiger dan landelijk

Zeeuwse ondernemers hebben de stijgende lijn in hun investeringen in het derde kwartaal niet kunnen vasthouden. De balans is nog wel positief, waar de landelijke collega's al in de rode cijfers zijn terecht gekomen. Opvallend is dat in het vierde kwartaal weer een opwaartse beweging is te zien in Zeeland, terwijl landelijk de investeringen verder afnemen. Als het gaat om de verwachtingen voor volgend jaar zijn de Zeeuwse ondernemers terughoudender. Investerings worden gezien als de smeerolie van de economie.

Beoordeling investeringen

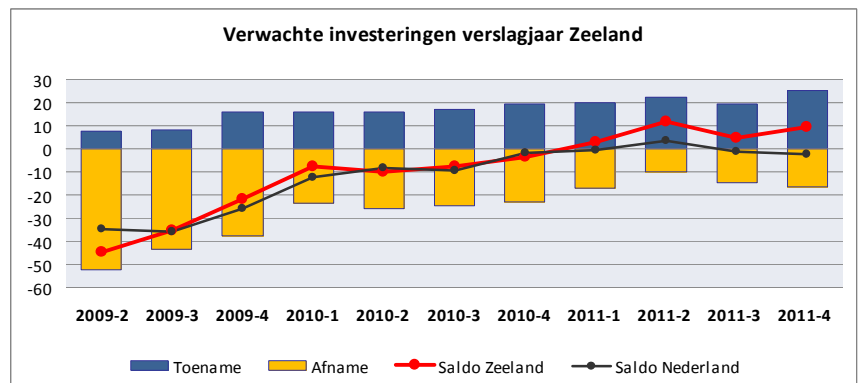
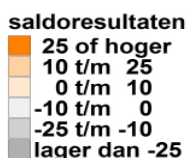
Vierde kwartaal 2009:

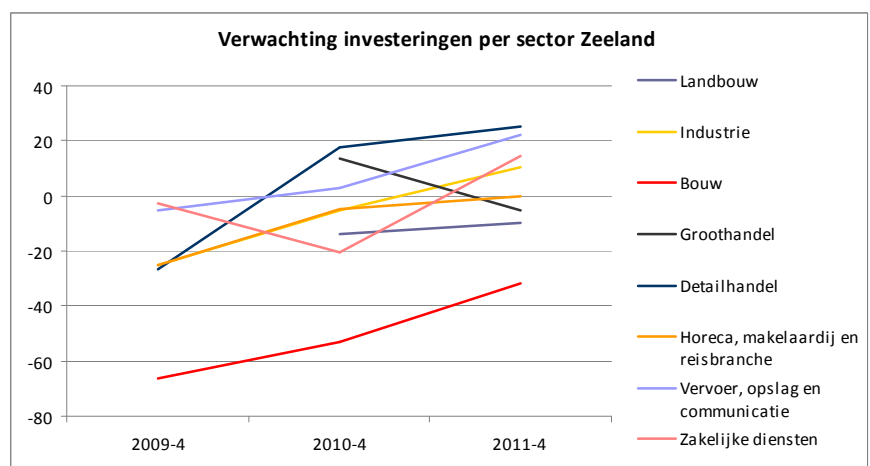
Vierde kwartaal 2010:

Vierde kwartaal 2011 (verwachting):

In het derde kwartaal van 2011 heeft een op de vier ondernemers in Zeeland aangegeven dit jaar meer te zullen investeren, 16% gaat uit van een daling. Ter vergelijking, landelijk meldt maar 18 procent een groei van de investeringen. Volgend jaar zakt het aantal groeibedrijven in Zeeland naar 16% (landelijk 15%) en het aantal krimpbedrijven stijgt naar 23% (landelijk 21%). Deze cijfers geven duidelijk aan dat ondernemers terughoudend zijn met betrekking tot 2012.

De gegevens voor de landbouw en groothandel ontbreken (gedeeltelijk) door te weinig respondenten.

Per sector zijn er duidelijk grote verschillen. Zo blijven in de bouw de investeringen per saldo nog steeds ver achter op de overige sectoren. Wel is de groep ondernemers met de verwachting dat de investeringen zullen afnemen iets kleiner geworden tussen het vierde kwartaal 2010 en het vierde kwartaal 2011. Gunstig is de stijgende lijn van de industrie. Aangezien het investeringsvolume in de industrie veruit het grootste is, is de economische impact bovengemiddeld.

Winstgevendheid

Winstgevendheid ondernemers provincie Zeeland fors verslechterd

De gerealiseerde winstgevendheid is bij ondernemers in Zeeland vergeleken met het tweede kwartaal van 2011 per saldo behoorlijk ingezakt. In Nederland als geheel is dezelfde ontwikkeling te zien. Alle sectoren hebben hun winstgevendheid zien verslechteren. Ook de industrie heeft nu een negatieve score. Door gestegen kosten (o.a. van grondstoffen) zijn de marges bij veel bedrijven kleiner geworden, waardoor de winstgevendheid onder druk komt.

Beoordeling investeringen

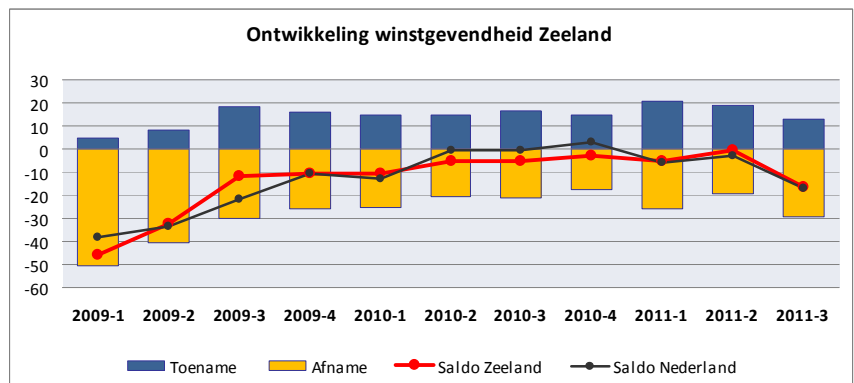
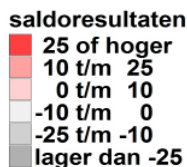
Vierde kwartaal 2009:

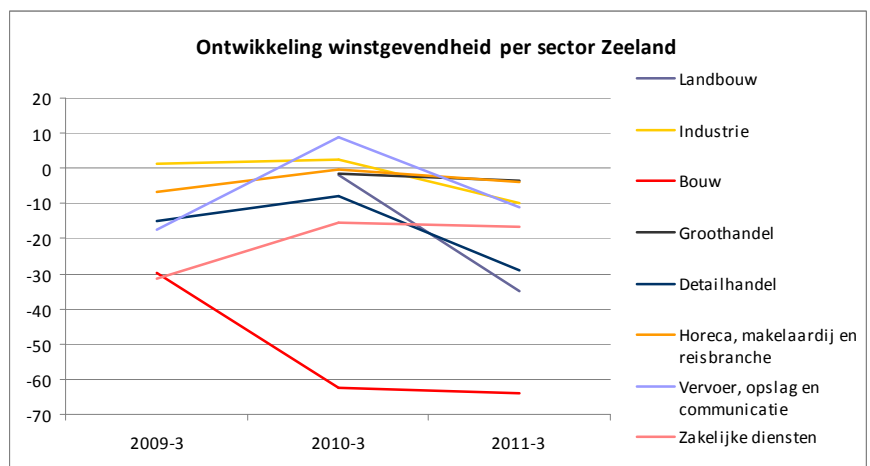
Vierde kwartaal 2010:

Vierde kwartaal 2011 (verwachting):

Sinds het eerste kwartaal van 2011 is het saldo van de winstgevendheid in Nederland steeds negatief geweest. Dit houdt in dat er meer ondernemers zijn die de winstgevendheid zagen dalen, dan ondernemers die de winstgevendheid zagen stijgen. De Zeeuwse cijfers zijn niet veel beter. In het derde kwartaal van 2011 ziet 29% van de ondernemers in Zeeland winstgevendheid afnemen, terwijl 13% de winstgevendheid zag toenemen. Landelijk is dit vergelijkbaar.

De gegevens voor de landbouw en groothandel ontbreken (gedeeltelijk) door te weinig respondenten.

Wat betreft de sectoren springt de bouw er direct uit. Terwijl deze sector al een negatief beeld kende, wordt de situatie steeds nijpender. Ook in de landbouw en detailhandel wordt een sterke verslechtering gesignaleerd. Ook in de voor de Zeeuwse economie zo belangrijke industrie staat de winstgevendheid in toenemende mate onder druk.